

ULUSLARARASI HUKUKTA SUÇLULARIN İADESİ VE SUÇLULARI KOVUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

*Extradition and the Obligation to Prosecute of Offenders in
International Law (aut dedere aut judicare)*

Saeed BAGHERI

ÖZET

Çağımızda iade veya geri verme işleminde insan hakları önemli bir konuma sahiptir. Bugün kişi, adil olmayan yargılama, ölüm cezası, işkence ya da insanlık dışı ve küçültücü muamele ya da cezaya maruz kalma riski olan bir ülkeye gönderilemez. Ancak, kendisinden kişinin gönderilmesi talep edilen bir devlet, belirli hususlarda yeterli teminat alması halinde kişinin gönderilmesine karar verebilir. Çalışmanın amacı suçluların iadesi ve suçluları kovuşturma yükümlülüğünü inceleyerek iade kurumunun kaynakları, kapsamı ve bu kurumun en önemli istisnası olarak insan haklarının ihlali sonucu suçluları iade etmeme yükümlülüğü konusunu değerlendirmektir.

Anahtar Sözcükler: Suçluların İadesi, Adli Yardımlaşma, Suçluları Kovuşturma Yükümlülüğü, Uluslararası Hukuk, İnsan Hakları

ABSTRACT

In modern times, human rights has an important position in extradition process. Today, if the offence for which extradition is requested is punishable by death, unfair trial, torture or inhuman and degrading treatment or punishment under the law of the requesting party, extradition may be refused unless the requesting party gives such assurance as the requested party

considers sufficient that the death-penalty will not be carried out. The purpose of this study is to evaluate extradition and the obligation to prosecute offenders with the study of the sources and scope of the institution of extradition and by observing the duty of non-refoulement as the most important exception to this institution and a result of violation of human rights.

Key Words: Extradition, Judicial Assistance, The Duty To Prosecute Offenders, International Law, Human Rights

GİRİŞ

“Suçluların İadesi” kurumu, suçluların geri verilmesi veya suçluların iadesi diye ifade edilen ve daha yerinde bir terimle ifade edilirse “devletler arasında suçluların geri verilmesi” diyebileceğimiz kurumdan “suçu işlediği veya suçla kamu düzeni bozulmuş olan bir devletten başka bir devletin ülkesinde bulunan veya oraya kaçmış bir sanık veya hükümlünün, yargılanmak veya cezasını infaz ettirmek üzere yetkili devlete geri verilmesi işlemi” anlaşılmaktadır¹. Uluslararası ceza hukukunda en önemli adli yardımlaşma vasıtası olan suçluların iadesi kurumu, ülkelerin devlet bilinci ile ortaya çıkmalarından itibaren önemini korumuş ve gelişen dünya şartları içerisinde suçluların takibi, yakalanması ve cezalandırılması alanlarında devletlerin en başta kullandıkları bir kurum olmuştur. Uygulama açısından her ne kadar geçmiş dönemlerde de aktif bir şekilde kullanılmış olsa da konu üzerinde net bir tanım bulunmaması ve hangi tip suçlara karşı uygulanacağını uluslararası ceza hukuku alanında net olarak belirlenmemiş olması kurumun önündeki en büyük engel olarak durmaktadır.

Terminolojik olarak kökenine baktığımızda latince kökenli iki kelimenin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan “*extradere*” sözcüğünden gelmekte ve *kişinin kendisine egemen olana zorla getirilmesi* anlamını taşımaktadır. İlk defa 19 Şubat 1791 tarihli Fransız Emirnamesi’nde yer alarak literatüre giren suçluların iadesi terimi (*Extradition*) 1828 yılında yine Fransa’nın yaptığı bir andlaşmada yer almıştır².

¹ Kayıhan İÇEL ve Süheyl DONAY. (2005). *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınevi, s. 205.

² Özgen ERALP. (1962). *Suçluların Geri Verilmesi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No.167, Ankara: Ajans-Türk Matbaası, s. 18.

Çağımızda, suç olgusunda meydana gelen değişikliklerle suçun ulusal düzeyden çıkıp uluslararası düzeye ulaşması bu konuda tüm devletleri ortak bir menfaatte buluşturmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu bakımdan suçluların iadesi, uluslararası ceza hukukunun karşılıklı yardım vasıtalarından biri ve en önemlisidir³.

Suçluyu elinde bulunduran devletin iade etmesi bir egemenlik tasarrufu niteliğindedir⁴. İade edilen devlet açısından bakıldığında ise, tutuklama ve soruşturmanın, varsa mahkûmiyet hükmünün bu devlet tarafından yerine getirilmesi ile “*ceza kanunlarının mülklik prensibine göre*” devlet, ülkesi üzerinde gerçekleştirilen ve suç teşkil eden bütün eylemleri, suç faili yabancı dahi olsa kendi cezalandırmasına tabi tutacaktır. Böylelikle, bu prensiple anılan başka bir ülkede suç işledikten veya mahkûm olduktan sonra başka bir devletin ülkesine kaçan şahsın toprağına sığındığı devlet tarafından takibine engel olunma, ülkesinde suç işlenen devlet de kaçak sanık veya mahkûmu yabancı devlet ülkesinde takip edememe gibi durumlara düşmeden bu işbirliği içerisinde, devletler kendi ülkelerinde adalet ve düzeni sağlamış ve korumuş olmaktadır⁵.

Suçluların iadesi, niteliği gereği birden fazla devleti karşı karşıya getirmektedir. Aynı zamanda devletlerin çıkarlarına da yarayan iade ile devletlerin suçluları ve suçları kovuşturmak ve önlemek bakımından bir dayanışma içinde birleşmeleri mümkündür⁶.

İki tür iade şekli vardır: Suç işleyen bir kişinin yargılanması için suç işlediği devlete iade edilmesi ve yargılanıp ceza almış bir kişinin cezasını çekmesi için isteyen devlete iade edilmesi. Suçluların iadesinin öncelikli

³ Turhan TUFAN YÜCE. (1985). *Ceza Hukuku Temel Kavramlar*, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 17.

⁴ Ayhan ÖNDER. (1991). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Cilt I, İstanbul: Beta Yay., s. 248.

⁵ Ayhan ÖNDER. (1992). *Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 127.

⁶ Suçluların iadesi, bir devlet toprağının, başka memleketlerde suç işlemiş kimselere sığınak teşkil etmemesi ve bunların cezasız kalmaması düşüncesine dayanır. Buradan da anlaşılacağı üzere suçluların iadesi kurumunun hukuki esası, ceza vermek hakkı olduğu gibi içtimai fayda ve adalettir. Bkz. Mehmet TAHİR TANER. (1953). *Ceza Hukuku: Umumi Kısım*, 3. Basım, İstanbul: DÜHF Yayını, s. 233; Fahir HADİ ARMAOĞLU. (1951). “Belçika Kaidesi ve Siyasi Suçluların İadesi Meselesi”, *Adalet Dergisi*, s. 1590.

amacı, failin veya şüphelinin yargılanmasını sağlamak ve cezadan kurtulmak için başka devletlere kaçmasını önlemektir⁷.

Türkiye hukuk sisteminde de Anayasanın 90. maddesine göre kanun hükmünde olan ve iç mevzuatın bir parçası haline gelen uluslararası ikili veya çok taraflı sözleşmelerle ve Anayasanın 38. maddesi⁸ ile Türk Ceza Kanunu'nun 18. maddesi⁹ çerçevesinde düzenlenmektedir.

⁷ Harald Christian SCHEU & Zuzana SULCOVA. (2004). "International Legal Aspects of the Fight Against Terrorism", Legal Aspects of Terrorism, Volume 2, Prague, Information Centre for the Questions of the Fight Against Terrorism, s. 13-14.

⁸ Madde 38 (Değişik fıkra:07/05/2004 - 5170 S.K./5.mad): Uluslararası Ceza Divanı'na taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

⁹ Madde 18: (1) Yabancı bir ülkede işlenen veya işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle hakkında ceza kovuşturması başlatılan veya mahkûmiyet kararı verilmiş olan bir yabancı, talep üzerine, kovuşturmanın yapılabilmesi veya hükmedilen cezanın infazı amacıyla geri verilebilir. Ancak, geri verme talebine esas teşkil eden fiil;

- a) Türk kanunlarına göre suç değilse,
- b) Düşünce suçu veya siyasî ya da askerî suç niteliğinde ise,
- c) Türkiye Devletinin güvenliğine karşı, Türkiye Devletinin veya bir Türk vatandaşının ya da Türk kanunlarına göre kurulmuş bir tüzel kişinin zararına işlenmişse,
- d) Türkiye'nin yargılama yetkisine giren bir suç ise,
- e) Zamanaşımına veya affa uğramış ise,

Geri verme talebi kabul edilmez.

- (2) Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere, vatandaş suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.
- (3) Kişinin, talep eden devlete geri verilmesi hâlinde ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasî görüşleri nedeniyle kovuşturulacağına veya cezalandırılacağına ya da işkence ve kötü muameleye maruz kalacağına dair kuvvetli şüphe sebepleri varsa, talep kabul edilmez.
- (4) Kişinin bulunduğu yer ağır ceza mahkemesi, geri verme talebi hakkında bu madde ve Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşme hükümlerine göre karar verir. Bu karara karşı temyiz yoluna başvurulabilir.
- (5) Mahkeme geri verme talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verirse, bu kararın yerine getirilip getirilmemesi Bakanlar Kurulunun takdirine bağlıdır.
- (6) Geri verilmesi istenen kişi hakkında koruma tedbirlerine başvurulmasına, Türkiye'nin taraf olduğu ilgili uluslararası sözleşme hükümlerine göre karar verilebilir.
- (7) Geri verme talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi hâlinde, ayrıca Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümlerine göre tutuklama kararı verilebilir veya diğer koruma tedbirlerine başvurulabilir.
- (8) Geri verme hâlinde, kişi ancak geri verme kararına dayanak teşkil eden suçlardan dolayı yargılanabilir veya mahkûm olduğu ceza infaz edilebilir.

I. SUÇLULARIN İADESİ KURUMUNUN KAYNAKLARI

Suçluların iadesi kurumunun kaynakları denilince ilk önce ikili bir ayırıma gidilmelidir. Bu ayırım kaynakların uluslararası yapısı ile iç hukuka ilişkin yapısını açıklamayı amaçlamaktadır. Uluslararası kaynaklar ikili veya çok taraflı iade anlaşmaları olmakta iken, iç hukuka ilişkin kaynaklar anayasalar, ceza yasaları veya geri vermeye özgü ayrı yasalar şeklinde olmaktadır¹⁰.

A. Uluslararası Sözleşmeler

Bir çok ülkede suçluların iadesini iki taraflı bir anlaşma oluşturmaktadır. Bu sözleşmelerde iade sebebi olan suçlar, iade usulü ve istisnai haller gibi değişik durumlara değinilmektedir¹¹.

Devletler arasında imzalanan anlaşmalarda suçluların iadesiyle ilgili genel şartları belirlemek güçtür. Bu farklılıklara ülkeler arasında anlayış farklılıkları da eklendiğinde bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sakıncaları gidermek için evrensel veya bölgesel düzeyde suçluların iadesi sözleşmelerinin yapılmasının uygulamada birliği sağlamak açısından faydalı olacağı düşünülmektedir¹². Türkiye de bir çok iki taraflı ve çok taraflı sözleşmeye taraf olmuştur¹³. Türkiye ile arasında sözleşme bulunmayan

¹⁰ Bkz. Özgen ERALP; a.g.e., s. 11.

¹¹ Mehmet KÖMÜRCÜ ve Yusuf ÇALIŞKAN. (1999). “Suçluların İadesinin Uluslar arası Hukukta Düzenlenişi ve Siyasi Suç İstisnasının Terörizmle Mücadeledeki Rolü”, Ankara Barosu Dergisi, C. 56, s. 77.

¹² KÖMÜRCÜ ve ÇALIŞKAN; a.g.e, s. 77.

¹³ Türkiye'nin taraf olduğu çok taraflı iade ve adli yardımlaşma anlaşmaları bu şekilde sıralayabiliriz: *Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS) Avrupa Konseyi Sözleşme, No. 24.*(Sözleşmenin onaylanması, 18.11.1959 gün ve 7376 sayılı Kanunla uygun bulunmuş olup, metni 3. Tertip Düstur, Cilt 41, Sayfa 12'de ve 26.11.1959 gün ve 10365 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.); *Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine Ek 2. Protokol Avrupa Konseyi Sözleşme, No. 98.*(Protokol 8.5.1991 gün ve 3732 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunmuş, metni 25.9.1991 gün ve 21002 sayılı Resmi Gazetemde yayınlanmıştır.); *Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi (CIKAYAS) Avrupa Konseyi Sözleşme, No. 30.*(Sözleşmenin onaylanması 18.03.1968 gün ve 1034 sayılı Kanunla uygun bulunmuş olup, metni, 5. Tertip Düstur, Cilt. 7/2, sayfa 1848-1900'da ve 16.10.1968 gün ve 13028 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.); *Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesine Ek Protokol Avrupa Konseyi Sözleşme, No. 99.*(Protokol'ün onaylanması 18.5.1987 gün ve 3363 sayılı Kanunla uygun bulunmuş olup, metni 18.1.1990 gün ve 20406 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.); *Ceza Yargılarının Uluslararası Değeri Konusunda Avrupa Sözleşmesi. Avrupa Konseyi Sözleşme, No. 70.*(Sözleşmenin onaylanması, 1.3.1977 gün ve 2081 sayılı Kanunla uygun

çoğu devletle de konu, karşılıklılık esasına göre çözümlenmek durumundadır. Bu konu TC Adalet Bakanlığı tarafından 16/11/2011 tarihinde yayımlanan 69/4 nolu genelgede dikkate alınmıştır¹⁴.

Çok sayıda devletin katılımıyla kabul edilen sözleşmeler ancak bölgesel seviyede gerçekleşmektedir. “*Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SIDAS)*”¹⁵, Benalux Devletleri, İngiliz Milliyetler Topluluğu arasında yapılmış olan suçluların iadesine dair sözleşmeleri örnek olarak verebiliriz. Bu tür çok uluslu sözleşmeler ya ulusal hukukun üstünde yer alarak tüm katılan devletler için uygulanması mecburi kurallar halini almakta ya da ulusal hukuka yardımcı kaynak olarak tamamlayıcı rol oynamaktadır. Çok taraflı sözleşmelerin amacı, devletler arasında hukuk birliğini sağlamaktır. Çok uluslu suçluların iadesi sözleşmelerinin amacı iki taraflı sözleşmelerden kaynaklanan çeşitliliği ve belirsizliği kaldırarak bu alanda hukuki birliği ve uygulama kolaylığı sağlamaktır¹⁶.

Konumuz ile ilgili sözleşmeler arasında en fazla uygulanan *Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi*'dir. Türkiye Cumhuriyeti bu Sözleşmeyi 13.12.1957 tarihinde Paris'te imzalamıştır. Sözleşme 18.04.1960 tarihinden itibaren 7376 sayılı kanunla yürürlükte bulunmaktadır. Sözleşme, taraf devletlerin daha önceden kendi aralarında imzaladıkları iki taraflı sözleşmeleri geçersiz kılmıştır. Sözleşme'nin 20. maddesinin 2. fıkrası Sözleşme hükümlerinin açıklanması ve uygulamasının kolaylaştırılması açısından taraflar arasında iki veya çok taraflı sözleşmeler yapılmasının önünde herhangi bir engel olmadığını ifade etmektedir.

---

bulunan Sözleşme metni, 5. Tertip Düstur, Cilt. 17, sayfa. 341-356'da ve 14.12.1977 gün ve 16139 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.) ve *Ceza Kovuşturmalarının Aktarılması Avrupa Sözleşmesi. Avrupa Konseyi Sözleşme, No. 73.*(Sözleşmenin onaylanması 1.3.1977 gün ve 2082 sayılı Kanunla uygun bulunmuş olup, metni 5. Tertip Düstur, Cilt. 17, sayfa. 321-340'da ve 27.12.1977 gün ve 16192 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.). Ayrıca Türkiye'nin taraf olduğu ikili anlaşmalar için bkz. <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/ikitarafli/soz/ikili.html>. [26/09/2012].

¹⁴ T.C. Adalet Bakanlığı'nın 69/4 nolu genelgesi için bkz. <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/genelge.html>. [26/09/2012].

¹⁵ European Convention on Extradition, Paris, 13. XII. 1957. Opening for signature in Paris. 13/12/1957. Entry into Force, conditions: 3 ratifications. 18/04/1960. Sözleşmenin Türkçe metni için bkz. http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_24.htm.

¹⁶ Bkz. KÖMÜRCÜ ve ÇALIŞKAN; a.g.e, ss. 77-78.

Genel olarak Sözleşme'nin amacı, Avrupa Devletleri arasında politik birliğe ulaşmak için gerekli olan hukuki birliği sağlamak ve tüm üye devletlerin uymak zorunda olduğu tek bir suçluların iadesi hukuku oluşturmaya çalışmaktır¹⁷.

B. Hukukun Genel İlkeleri

İade veya kovuşturma yükümlülüğünün kaynağı sadece andlaşmalara sınırlı değildir. Hukukçuların birçoğunun "*aute dedere aut judicare*" kavramının uluslararası hukukun genel ilkesi olup olmadığı üzerinde görüş birliğine sahip olmamalarına rağmen, bu formülün belli kategorilerdeki suçlara hukukun genel ilkesi olarak uygulanması konusunda ortak görüşleri vardır¹⁸.

Kimi yazarlar bu tür ilkelerin varlığını andlaşmalardan kaynaklanan genel uygulamalar aracılığıyla kanıtlamak için çaba göstermektedir.

Brown'a göre,

"Bir devlet aute dedere aut judicare formülünü içeren andlaşmaları büyük sayıda imzaladığı ve onayladığı takdirde, o devletin bu uygulaması söz konusu formülün hukukun genel bir ilkesi olduğunu yansıtır. Devletler uluslararası andlaşmaları imzalamakla aute dedere aut judicare ilkesinin kabul edilmiş bir norm olduğunu ve belirli davranışları önlemenin en etkili aracı olduğunu açıkça ifade etmektedir. Devletlerin uluslararası suçlarla ilgili çok taraflı andlaşmalarda aute dedere aut judicare ilkesini kabullenmeleri, böyle bir hükmün zorunlulu olduğuna inandıklarını yansıtır¹⁹."

İade veya kovuşturma yükümlülüğünün hukuki niteliğini tanımlamak için bu ilkenin mümkün olduğunca değerlendirilmesi gerekir. Böyle bir

¹⁷ KÖMÜRCÜ ve ÇALIŞKAN; a.g.e, s. 73.

¹⁸ N. Roht-ARRÍZA. (1990). "State Responsibility to Investigate and Prosecute Grave Human Rights Violations in International Law", California Law Review, Vol. 78, p. 451.

¹⁹ C. Enache-BROWN & A. FRIED. (1998). "Universal Crime, Jurisdiction and Duty: The Obligation of Aute Dedere Aut Judicare in International Law", McGill Law Journal, Vol. 43, pp. 628- 629.

tanımın ne ölçüde yapılacağı uluslararası hukukun kodlaştırılması ve gelişmesine bağlıdır.

Bu konuyla ilgili olarak şunu da vurgulamamız gerekiyor ki aut dedere aut judicare ilkesi Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38/1 (c) maddesi gereği uluslararası hukukun genel ilkesi olarak kabul edilebilmektedir²⁰.

C. Devletlerin Ulusal Mevzuatı ve Uygulamaları

Her ülkenin iç hukukunda iade ile ilgili kurallar bulunmaktadır. Devletler iç hukuklarında iadeyi yasa, ceza yasası veya anayasal çerçevede değerlendirerek, anayasalarında bu konuya ilişkin hükümler koymuşlardır²¹. Anayasalarda, bir ülkede yaşayan vatandaş ve yabancıların, o ülkede sahip olduğu haklar ve bağlı bulunacakları kuralları ve bu kuralları işletecek diğer kurallar bulunmaktadır. Bazı ülkelerin, iade ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı bulunan ve bu konularda devletin temel görüşünü yansıtan bazı ilkeleri anayasalarında kural altına aldıklarını görmekteyiz. Örneğin, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya Anayasalarında sığınma hakkı ile ilgili; Ekvator, Brezilya, Panama, İtalya Anayasaları'nda vatandaş ve siyasal suçlunun geri verilemeyeceği ile ilgili; Küba, Haiti, Guatemala Anayasaları'nda hem sığınma hakkı ve hem de iade ile ilgili kurallar bulunmaktadır²².

Bir çok devlet iadeyi ceza kanunlarında gösterilen kurallarla düzenlemiştir. Ceza kanunlarında iade ile ilgili kurallar değişik uluslar yönünden oldukça farklılıklar gösterir. Örneğin, 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren 5237 sayılı TCK'nın 18'inci maddesinde daha ayrıntılı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu maddede iade ayrı bir özel yasa çıkarılmaksızın, ceza kanununa kural konmak biçiminde düzenlenmiştir²³.

Bazı devletler, suçluların karşı ülkeye iadesi veya diğer ülkelerde yaşayan vatandaşların iadesi için ayrı bir iade yasası ile düzenleme yolunu

²⁰ Colleen ENACHE - Brown and Ari FRIED; a.g.e, s. 631; Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38 (1) (c) maddesine göre "Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan, uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkelerini uygular."

²¹ Özgen ERALP, a.g.e., s. 11.

²² Özgen ERALP, a.g.e., s. 4.

²³ Süheyl DONAY. (1984). "Suçluların İadesinde Gelişmeler", İÜHFM, C. 50, S. I-IV, s. 239.

seçmişlerdir. Bu türden ilk yasa 1833 tarihli Belçika İade Yasası'dır²⁴. Bunu ABD (1848), İngiltere (1870), Hollanda (1875), Arjantin (1885), Japonya (1887), İsviçre (1892), Peru (1906), Norveç (1907), Brezilya (1911), İsveç (1913), Finlandiya (1922), Fransa (1927) ve Almanya (1929) tarihli iade yasaları izlemiştir.²⁵

İade ile ilgili özel bir yasanın bulunmasının, hem devletler arasında, hukuk boşluğundan dolayı doğabilecek çekişmelerin önlenmesi, hem de iade edilecek suçlunun hukuksal güvencesinin sağlanabilmesi açısından zorunlu olduğu öne sürülmüştür. Buna göre böyle bir özel yasa, uluslararası ilişkilerde, özellikle anlaşmaların yapılmasında düzen ve birlikteliği sağlarken, diğer yandan uygulamada usul birliğinin oluşturulmasına yardımcı olur²⁶.

Özel bir iade yasası ile yönetim bazı uygun olmayan iade taleplerini geri çevirme olanağına kavuşabilir. Ayrıca, anlaşmaların uygulanmasından doğan bir takım karışıklıklar da bu tür bir yasayla önenebilir²⁷.

II. SUÇLULARIN İADESİ VE KOVUŞTURMA YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN ULUSLARARASI HUKUK BOYUTU

Genelde suçluların iadesi kurumunun adil yardımlaşmanın en etkili vasıtası olarak birden fazla devleti karşı karşıya getirdiği için iade veya kovuşturma yükümlülüğünün kapsamı ve uluslararası sözleşmelerdeki konumu önem taşımaktadır.

A. İade veya Kovuşturma Yükümlülüğünün Kapsamı

Doktrinde vurgulanan “*aut dedere aut judicare*” ilkesi dayanağını Hugo Grotius'un *aut dedere aut punire* (ya iade et, ya cezalandır) şeklindeki deyiminde bulur²⁸. İadede amaç, kovuşturmanın yapılabilmesinin veya hükmedilen cezanın yerine getirilmesinin sağlanmasıdır.

²⁴ Özgen ERALP, a.g.e., s. 12.

²⁵ Abdullah Pulat GÖZÜBÜYÜK. (1949). “Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi ve Geriverme Umumi Anlaşma Tasarısı”, Yeni Cezaevi Basımevi, Ankara, s. 1258.

²⁶ Mehmet TAHİR TANER; a.g.e, s. 234.

²⁷ Özgen ERALP; a.g.e., s. 12.

²⁸ M. Cherif BASSIOUNI & E.M. WISE. (1995). *Aut Dedere Aut Judicare: The Duty to Extradite or Prosecute in International Law*; Dordrecht/Boston/London: M. Nijhoff Pub, p. 3.

Genel olarak uluslararası hukukun amacı adalet ilkelerine uygun şekilde barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla barışın uğrayacağı tehditleri önlemeği gerçekleştirmektir²⁹. Bu bağlamda aut dedere aut judicare ilkesinin devletler tarafından uygulanması barışı ve güvenliği sağlayacaktır³⁰.

Genelde devletler aut dedere aut judicare ilkesinin bir parçasını (cezalandırma veya iade etme) uygulayınca, diğer kısmının uygulanmasına gerek kalmadan iade veya cezalandırma yükümlülüğünü yerine getirmiş olurlar. Ancak bazı devletler tarafından bu ilkenin her iki kısmının da uygulanma ihtimali vardır.

BM bünyesindeki Uluslararası Hukuk Komisyon'nun 1996 tarihli *İnsanlığın Barışına ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kodu Taslağı*³¹,nda devletlere insanlığa karşı suçları (Devlet veya özel kişilerce veya bunların teşvikiyle sivillere karşı girişilen öldürme, imha, köleleştirme, sürgün veya acı çektirme suçları³²) işleyenleri iade veya kovuşturma yükümlülüğü tanımlanmıştır. Gerçi iade veya kovuşturma yükümlülüğü sadece yukarıdaki suçlarla sınırlandırılmıştır; ama bu ilkenin bütün suçlara uygulanabilirliği söylenebilir.

Söz konusu taslağın 9. maddesinde Uluslararası Hukuk Komisyonu aut dedere aut judicare ilkesini tanımış olmasına rağmen, genelde bu ilkeyi barışa ve insan güvenliğine karşı işlenen suçlarla sınırlandırmıştır³³. Ayrıca Komisyon ceza yetkisinin sadece devletler tarafından değil, uluslararası mahkemeler tarafından bile uygulanmasını öngörmüştür. Bu mesele aut

²⁹ Birleşmiş Milletler Andlaşması (1945), Madde. 1/1. Andlaşmanın Türkçe metni için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilisoz/bm/bm_01.pdf [16/05/2012].

³⁰ Colleen ENACHE BROWN & Ari FRIED. (1998). "Universal Crime, Jurisdiction and Duty: The Obligation of Aut Dedere Aut Judicare in International Law", Mc Gill Law Journal, Vol. 43, s. 631.

³¹ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries 1996, DOCUMENT A/51/10: Report of the International Law Commission on the work of its forty eighth session (6 May-26 July 1996), appears in Yearbook of the International Law Commission, 1996, Vol. II, Part Two, , art. 9.

³² Marie Claude ROBERGE. (1997). "Jurisdiction of ad hoc Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda over Crimes Against Humanity and Genocide", IRRC. Vol. 37, No. 321, s. 656; Ayrıca bkz. Jean ALLAIN and John R.W. D. JONES. (1997). "A Patchwork of Norms: A Commentary on the 1996 Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind", EJIL, Vol. 8, No. 1, s. 100.

³³ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind (1996), arts. 17, 18, 19, 20.

dedere aut judicare ilkesinin gelişmekte olduğunu yansıtmaktadır. Bu gelişmeyi 16 Kasım 1937’de Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen **Uluslararası Ceza Mahkemesi Oluşturulmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi**’nde görebiliriz. Söz konusu mahkeme bu tarihten itibaren terör suçlularını cezalandırmak için oluşmuştur. Sözleşme’nin 2. maddesine göre, “teröristi ya iade et veya cezalandır” ilkesi benimsenmiştir. Maalesef Sözleşme yürürlüğe girmeğince söz konusu mahkeme de kurulmamıştır³⁴.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü Roma Statüsü³⁵ de Mahkeme’nin yetkilerini belirtmiştir. Roma Statüsü’nün 107/3 maddesine göre “108. maddenin hükümleri saklı kalmak kaydıyla, infazdan sorumlu devlet kendi ulusal yasaları uyarınca, şahsı yargılama ya da bir cezanın infazı amacıyla, iade veya teslim talebinde bulunan devlete iade edebilir veya herhangi bir şekilde teslim edebilir.”³⁶

Daha önceden bu konuda içtihat oluşmuş ve bu yükümlülük, uygulanan uluslararası hukukta tanınmıştır. Örneğin, Uluslararası Adalet Divanı’na götürülen Lockerbie Davası’nda epey ilginç konuların ortaya çıktığını görüyoruz. Özellikle bu konu 14 Nisan 1992’de Divan’ın 5 yargıcının muhalif görüşlerinde ortaya çıkmıştır³⁷. Mahkeme bu konuda oldukça kararsız olsa da, muhalif yargıçlara göre aut dedere aut judicare ilkesinin

³⁴ Bu konuyla ilgili olarak bkz. *Historical Survey of the Question of International Criminal Jurisdiction*, A/CN.4/7/Rev.1, United Nations Publications, No: 1949. V. 8, Newyork, s. 16, erişim için bkz. http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_7_rev1.pdf [20/09/2012].

³⁵ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü’nün Türkçe’ye çevirisi için bkz. Devrim AYDIN. (2006). *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi*, Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği Yayınları, s. 1, erişim için bkz. <http://www.ihop.org.tr/dosya/ucm/ucm.pdf> [16/05/2012].

³⁶ Roma Statüsü’nün yürürlüğe girmesinden önce işlenmiş suçlardan sorumlu olanlar, ulusal mahkemeler tarafından cezalandırılabilir ve cezalandırılmalıdır. Suçlunun vatandaşı olduğu Devlet ya da suçun işlendiği yer Devleti, harekete geçmeyi reddeder ise, artan sayıdaki Devlet şimdi bu tür suçlar üzerinde evrensel yargı yetkisi öngörmektedir. Bkz. Gabriel BOTTINI. (2004). “Universal Jurisdiction After the Creation of the International Criminal Court” *International Law and Politics*, Vol. 36, ss. 503-562.

³⁷ Case Concerning *Questions of Interpretation and Application of The 1971 Montreal Convention Arising From the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, ICJ Reports, 1992, ss. 3, 114.

uluslararası hukukun genel ilkesi³⁸ ve bazı hukukçulara göre hukukun emredici kuralı (*jus cogens*) olduğu kabul edilmektedir³⁹.

Aut dedere aut judicare ilkesini bir uluslararası iade normu haline getirmek için öncelikle bu ilkenin suçluların kovuşturulması ve adalet önüne çıkarılması prensibinin ayrılmaz bir etkeni olduğunu ve uluslararası sözleşmeler uyarınca bu ilkenin sadece uluslararası suçlara sınırlandırılmaması gerektiğini kabul etmek gerekecektir⁴⁰.

Anlatılanlar ışığında, iade veya kovuşturma yükümlülüğünü kodlamak için, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından bu ilkenin yeterli ölçüde olgunlaştığına ve geliştiğine karar verilmiştir⁴¹.

Söz konusu yükümlülüğün gelişmesinin ne kadar önemli olduğunu bazı bilim insanları da vurgulamaktadırlar: “İade veya kovuşturma gibi bir uluslararası örf ve âdet kuralının gelişmesi için devletlerin uluslararası suçları işleyenleri iade veya kovuşturmaya teşvik edilmesi gerekmektedir⁴².”

B. Uluslararası Sözleşmelerde Suçluların İadesi

Bir çok uluslararası sözleşmeyi incelediğimizde aut dedere aut judicare formülünün iade veya kovuşturma yükümlülüğünün ayrıntılı olarak farklı şekilde tanımlandığını görüyoruz. 1970 tarihli *Uçakların Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi*⁴³'nin 7. maddesine göre “Taraflar ülkeler kendi

³⁸ Lockerbie Case (1992), s. 51 (Judge Weeramantry, dissenting opinion).

³⁹ Lockerbie Case (1992), s. 82 (Judge Ajibola, dissenting opinion).

⁴⁰ Michael PLACHTA. (1999). “*Aut Dedere Aut Judicare: An Overview of Modes of Implementation and Approaches*”, Maastricht Journal of European and Comparative Law, Vol. 6, No. 4, s. 364; Uluslararası suçlarla ilgili olarak ayrıca bkz. William J. FENMCK. (1999). “Should Crimes Against Humanity Replace War Crimes?”, Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 37, ss. 767-785.

⁴¹ Amnesty International. (2009). *International Law Commission: The obligation to extradite or prosecute (Aut Dedere Aut Judicare)*, United Kingdom: Amnesty International Publications, International Secretariat, s. 6, erişim için bkz. <http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR40/001/2009/en/a4761626-f20a-11dd-855f-392123cb5f06/ior400012009en.pdf>. [12/07/2012].

⁴² Bruce BROOMHALL. (2001). “Towards the Development of an Effective System of Universal Jurisdiction for Crimes under International Law”, New England Law Review, Vol. 35, s. 406.

⁴³ Türkçe’ye yukarıdaki gibi çevirebileceğimiz Sözleşme (*Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation*, signed at Montreal on 23 September 1971. (Deposited with the Governments of the Russian Federation, the United Kingdom

topraklarında belli eylemleri yasaklamak, bilgiyi paylaşmak ve herhangi bir ceza soruşturması ya da iade işlemlerinin yapılmasına imkan tanımakla yükümlüdür. Şayet taraf ülke bir suçluyu iade etmiyorsa, cezalandırma için kendi yetkililerine davayı devretmelidir.” Örneğin, 9 Aralık 2003 tarihli **BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi**⁴⁴’nin 44. maddesinin 11. fıkrasına göre “Ülkesinde suç isnat edilen bir kişi bulunan taraf devlet, eğer bu maddenin uygulandığı bir suç bakımından bu kişiyi sırf kendi vatandaşı olduğu gerekçesiyle iade etmez ise, iade isteyen taraf devletin isteği üzerine, vakit geçirmeksizin, kovuşturma amacıyla, olayı kendi yetkili makamlarına iletmek zorundadır. Bu makamlar, anılan taraf devletin iç hukukundaki vahim nitelikli diğer suçlarda olduğu gibi karar alacak ve işlemleri de aynı biçimde yürüteceklerdir.”

Aynı maddenin devamında iade veya kovuşturma yükümlülüğünün kapsamı bu şekilde genişletilmiştir: “İlgili taraf devletler, bu tür bir kovuşturmanın etkinliğini teminen, özellikle usul ve ispata ilişkin konularda, birbirleriyle işbirliği yapacaklardır.”

Uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı olarak devletlerin ulusal ceza kovuşturması yapma yükümlülükleri vardır. Yalnız devletler uluslararası hukuk suçlarını kovuşturup veya kovuşturmamakta tamamen serbest değildir. Çünkü uluslararası hukuktaki cezalandırma yükümlülüğü uluslararası sözleşmelerden kaynaklanmaktadır ve bu sözleşmelerde kovuşturma yükümlülüğü bir çok açıdan sınırlandırılmıştır⁴⁵.

---

and the United States of America)) İngilizce metni için bkz. <http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv3-english.pdf>. [15/05/2012].

⁴⁴ Türkçe’ye yukarıdaki gibi çevirebileceğimiz Sözleşme (*United Nations Convention Against Corruption*, Done at New York on 31 October 2003, A/58/422, Entered into Force on 14 December 2005) İngilizce metni için bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4374b9524.html>. [16 May 2012]. Sözleşmenin Türkçe’ye resmi çevirisi için bkz. http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255423114r6531.Birlesmis_Milletler_Yolsuzlukla_Mucadele_Sozlesmesi.pdf. [12/05/2012].

⁴⁵ Ulusal yargı yetkisine tamamlayıcı nitelikte olan Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin (madde 1) Statüsü’ndeki kanunilik ilkesi, yalnızca kişilerin çıkarlarına hizmet eden bir ilke olmayıp, 86. madde uyarınca Mahkemenin yargı yetkisine giren suçların soruşturulmasında ve kovuşturulmasında Mahkeme ile tam bir işbirliği yapmak zorunda olan devletlere de bu yöndeki yükümlülüklerinin kapsamına ilişkin olarak kesinlik sağlar. Bkz. Leila NADYA SADAT. (2002). *The International Criminal Court and the Transformation of International Law: Justice for the New Millennium*, Transnational Publishers, s. 182; Bir çok Devlet şimdi kendi vatandaşlarının iadesini yasaklamaktadır, ki bu durum Statü’nün gereklerine

12 Ağustos 1949 tarihli dört *Cenevre Sözleşmesi*⁴⁶ ve bu Sözleşmelere ek 8 Haziran 1974 tarihli I. Ek Protokol devletlere savaş suçlarını sınırlı şekillerde kovuşturma yükümlülüğü getirmektedir⁴⁷. Bu sözleşmeler uluslararası hukuka aykırı bütün savaş fiillerini değil, sadece bu sözleşmelerde uluslararası insancıl hukukun ağır ihlalleri olarak sınırlı bir şekilde sayılmış olan savaş suçları hakkında kovuşturma yükümlülüğü getirmektedir. Cenevre Sözleşmeleri sadece taraf olan devletlere yükümlülük getirmektedir. Ayrıca cezalandırma yükümlülüğü sadece uluslararası nitelikteki silâhlı çatışmalar, yani devletler arasındaki savaş fiilleri sırasında işlenen savaş suçlarını kapsamaktadır. Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi ve bu Sözleşmeler'in II. Ek Protokolü'nün hükmüne göre, uluslararası nitelikte olamayan silâhlı çatışmalar (iç savaşlar) sırasında işlenen savaş suçları için cezalandırma yükümlülüğü söz konusu değildir⁴⁸. Bu Sözleşmeler ve I. Ek Protokol somut bir olayda bütün taraf devletleri

---

uygun değildir. İlaveten, Statü '*tamamlayıcılık*' ilkesi (Roma Statüsü'nin 1. maddesi) üzerinden öngörüldüğü için, ki böylece Devletler kendileri, ülkelerinde bulunan zanlıları kovuşturmadan sorumlu kabul edilmektedir, bir çok Devlet Statü'de tanımlandığı şekli ile soykırımı, insanlığa karşı suçları ve savaş suçlarını düzenleyerek ve kendi mahkemelerinin bu suçlar üzerinde evrensel yargı yetkisini kullanabilmesini sağlayarak, kendi maddi ceza hukukunu hizaya getirme yükümlülüğü hissetmiştir. Bkz. William A. SCHABAS. (1999). "The Follow Up to Rome: Preparing for Entry into Force of the International Criminal Court Statute", Human Rights Law Journal, Vol. 20, No. 4-6, s. 157.

⁴⁶ Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949 ([State parties](#): 194); Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva, 12 August 1949 ([State parties](#): 194); Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949 ([State parties](#): 194); Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949 ([State parties](#): 194); Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 ([State parties](#): 171 / [State signatories](#): 4); Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 ([State parties](#): 166 / [State signatories](#): 3); Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III), 8 December 2005 ([State parties](#): 59 / [State signatories](#): 34). Sözleşmelerin İngilizce metni için bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3694.html>. [16/05/2012].

⁴⁷ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), Art. 88/2.

⁴⁸ 12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin II No'lu Ek Protokolü'nün (Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 - Protocol II) orijinal metni için bkz. <http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume1125/volume-1125-I-17513-English.pdf>. [15/09/2012].

harekete geçme yükümlülüğü altına sokmamaktadır. Çünkü somut bir olayda kovuşturma yükümlülüğü, sadece sanığın halen oturduğu devlete aittir. Dolayısıyla sadece bu devlet sanık hakkında kendi ulusal ceza kovuşturmasını yapmakla- gerektiğinde evrensellik ilkesine dayanarak - yükümlüdür. Ancak bu devlet, sanığı kovuşturmak isteyen başka bir devlete iade etmek şeklinde seçimlik bir imkana da sahiptir. Nitekim dört Cenevre Sözleşmesi'nin imzacı devletleri zanlıları yargılamak veya ilgili başka bir devlete teslim etmek zorundadırlar (aut dedere aut judicare)⁴⁹.

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme⁵⁰ (9 Aralık 1948) ile devletler, soykırım suçunun faillerini cezalandırmakla yükümlü tutulmuşlardır. Sözleşmenin birinci maddesine göre “Sözleşmeciler Devletler, ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit eder. Ama bu yükümlülük sadece taraf devletler için söz konusudur. Ayrıca Soykırım Sözleşmesi sadece suçun işlendiği devlet için ulusal ceza kovuşturması yapma yükümlülüğü getirmektedir.”

BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi⁵¹ (10 Aralık 1984) de devlet görevlilerince işlenen işkence fiilleri için cezai müeyyide öngörme ve cezalandırma yükümlülüğü getirmiştir⁵². Ancak kovuşturma yükümlülüğü bu

⁴⁹ Antonio CASSESE. (2003). *International Criminal Law*, London: Oxford University Press, s. 286.

⁵⁰ Türkçe'ye yukarıdaki gibi çevirebileceğimiz Sözleşme (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Done at New York on 9 December 1948, Entry into Force: 12 January 1951, in Accordance With Article XIII) İngilizce metni için bkz. UNTS, Vol. 1155, 1987, s. 277, erişim için bkz. <http://treaties.un.org/doc/publication/UNTS/Volume%201155/v1155.pdf>. [15/05/2012]. Sözleşmenin Türkçe'ye resmi çevirisi için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_11.pdf. [15/05/2012].

⁵¹ Türkçe'ye yukarıdaki gibi çevirebileceğimiz Sözleşme (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Entry into Force: 26 June 1987), İngilizce metni için bkz. [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/a3bd1b89d20ea373c1257046004c1479/\\$FILE/G0542837.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/a3bd1b89d20ea373c1257046004c1479/$FILE/G0542837.pdf). [15/05/2012]. Sözleşmenin Türkçe'ye resmi çevirisi için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_10.pdf. [15/05/2012].

⁵² Sözleşmenin 4. maddesine göre “1. Her bir Taraf Devlet bütün işkence fiillerini kendi ceza kanunda suç olarak düzenler. İşkence fiilini işlemeye teşebbüs ile her hangi bir kimsenin işkenceye iştirak etme veya katılma oluşturan fiilleri de aynı şekilde suç olarak düzenlenir.

Sözleşmede de sadece taraf devletler için geçerlidir. Yalnız, İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'nden kaynaklanan kovuşturma yükümlülüğü, Soykırım Sözleşmesi'nin getirdiği yükümlülükten daha kapsamlıdır. Bir başka deyişle, İşkenceyi Önleme Sözleşmesi ile suçun işlendiği yer devleti yanında ayrıca, sanığın vatandaşı olduğu devlet ile sanığın ülkesinde bulunduğu devlete de ceza kovuşturması yapma yükümlülüğü getirilmektedir. Ama sanığın bulunduğu devlet, sanık hakkında ceza kovuşturması yapmaya istekli olan başka bir devlete sanığı teslim ederek bu yükümlülüğünü yerine getirebilir (madde.8/4). Dolayısıyla aut dedere aut judicare ilkesi burda da söz konusu olmaktadır⁵³.

Bu durumda uluslararası hukuk suçlarıyla ilgili uluslararası teamül hukuku kurallarına göre cezalandırma yükümlülüğünün bulunup bulunmadığı konusu tartışmalıdır. İnsanlığa karşı suçlar ve iç savaş sırasında işlenen suçlar söz konusu olduğunda, uluslararası teamül hukuku kurallarına dayanan cezalandırma yükümlülüğü önem taşımaktadır. Çünkü, yukarıda değinilen sözleşmeler bu suçları kapsamamaktadır. Ayrıca uluslararası teamül hukuku kurallarına dayanan bir cezalandırma yükümlülüğünün kabulü, belirtilen sözleşmeleri onaylamamış olan devletlerin de yükümlülüğü açısından önemlidir. Bütün devletler için ulusal ceza kovuşturmasının yükümlülüğünün varlığı, bütün uluslararası suçlar için kovuşturma yükümlülüğünden söz eden ve bu yükümlülüğün uluslararası teamül hukukuna dayandığını belirten Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün giriş 6. paragrafına dayanılarak ileri sürülebilir. Bir başka deyişle, Roma Statüsü'ne taraf olan devletlerin, girişin 6. paragrafını onaylamakla, uluslararası teamül hukukuna dayanan bir kovuşturma yükümlülüğünün varlığından hareket ettikleri ve bunun varlığını onayladıkları söylenebilir. Bu paragrafın hükmü uyarınca her devletin uluslararası suç işleyenler üzerinde yargı yetkisini kullanma görevi vardır.

---

2. Her bir Taraf Devlet bu fillerin aşırılıklarını göz önünde tutarak uygun cezalar ile cezalandırır.”

⁵³ Sözleşme'nin 7/1 maddesine göre, “Yetkisi altındaki ülkelerde 4. maddede zikredilen herhangi bir suçu işlediği iddia olunan bir şahsın bulunduğu Taraf Devlet, 5. maddedeki halleri teemmül ettikten sonra, sanığı iade etmediği takdirde, kovuşturma amacıyla dosyayı yetkili mercilerine intikal ettirecektir.”

C. Evrensel Yetki ve İade veya Kovuşturma Yükümlülüğü

“*Evrensel Yetki*⁵⁴”, devletlerin sadece suçun doğasına dayanarak ceza yargılaması yapabilme yetki ve sorumluluğudur.

Suçun işlendiği yer, failin milliyeti, mağdurun milliyeti veya yargılama yetkisini kullanan devlet ile herhangi bir bağ, evrensel yetki uygulaması için gerekli değildir. Evrensel yargı yetkisi suçların cezasız kalmasını önlemek için, bütün ulusal mahkemelerin yetkisinde bulunan ve başka yerde işlenen suçların faillerinin; suçun yerine, fail ya da mağdurun vatandaşlığına bakılmaksızın yargılanabilir olması anlamına gelir⁵⁵.

Evrensel yetki kapsamında yer alan suçlar, insanlığa karşı ve insanlığın düşmanları tarafından işlenen suçlar olarak kabul edilmekte ve her devletin bu caniler üzerinde evrensel yetki vasıtasıyla yargılama yapabilme hakkı kabul edilerek, bunların cezasız kalmaları önlenmek istenmektedir⁵⁶.

Dünya üzerinde genel olarak ceza yargılamasında en çok kullanılan ilkeler yer yönünden ve kişi yönünden yetki ilkeleri iken, koruma ilkesi ve evrensel yetki bu ikisine kıyasla çok az olarak uygulanmaktadır. Ancak evrensel yetki kullanımının hızla artacağı yönünde gelişmeler gözükmemektedir⁵⁷.

Evrensellik ilkesinin asıl önemi, uluslararası suçların işlenmesi halinde uygulanabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Tokyo ve Nürnberg yargılamalarından beri “uluslararası ceza hukuku” ya da “evrensel ceza hukuku” diye bir alan şekillenmeye başlamış ve ulusların ve insanlığın evrensel menfaatleri bu yeni hukukla korunmaya çalışılmıştır⁵⁸.

Aut dedere aut judicare ilkesi “iade et veya cezalandır” anlamına gelen Latince bir hukuk özdeyişidir ve genellikle uluslararası hukukçular tarafından evrensel yetki ilkesinin bir alt kategorisi olarak kabul edilir. Aut dedere aut judicare, Grotius tarafından “Savaş ve Barış’ın Hakları Üzerine

---

⁵⁴ *Universal Jurisdiction*

⁵⁵ Alia YILMAZ. (2001). *Uluslararası Ceza Hukuku*, 2. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 66.

⁵⁶ Serhat Sinan KOCAOĞLU. (2005). “Evrensel Yetki”, TBB Dergisi, Sayı 60, s. 193.

⁵⁷ Serhat Sinan KOCAOĞLU; a.g.e., s. 193.

⁵⁸ Bruce BROOMHALL. (2003). *International Justice and the International Criminal Court, Between Sovereignty and the Rule of Law*, Oxford: Oxford University Press, s. 109.

(De Jure Ac Pacis)” kullanılan aut dedere aut punire özdeyişinin çağdaş bir uyarlamasıdır⁵⁹.

Grotius’a göre,

“Devletlerin ülke sınırlarının, başka devletler tarafından cezalandırma amacıyla askerî güçle geçmesi alışlagelmemiş ve beklenilmez bir durum olduğundan, topraklarında böyle bir suçluyu yakalamış olan devlet şu iki şeyden birisini yerine getirmelidir: Ya kendisi suçlu şahsı hak ettiği cezaya çarptırmalıdır ya da onu talep edildiğinde başvuruda bulunan devletin adaletine teslim etmelidir⁶⁰.”

Bu paragrafın son cümlesi, aut dedere aut punire (ya iade et ya cezalandır) ilkesinin Grotius tarafından formüle edilmiş şeklini bizlere açıkça vermektedir. Bu formüldeki diğer önemli nokta ise iade veya cezalandırma yükümlülüğünün ancak diğer devletin talebi ile doğmasıdır.

Grotius, yabancı bir suçlunun sığındığı veya kaçak olarak yaşadığı başka bir ülkede, cezalandırılmaktan uzak rahat bir yaşantının keyfini sürmesini hoş görmüyor ve suçlunun aut dedere aut judicare ilkesi gereğince iade edilmesini veya cezalanmasını bir zorunluluk olarak görüyordu⁶¹. Uzun yıllar önceden suçluyu iade et veya cezalandır ilkesi uygulanarak çağımızda gerekli bir hukuki araç olarak yerini bulmuştur. İkinci dünya savaşından sonra evrensel yetki kullanımına dayanan bir tür suç baskılama sistemi tesis edildi. Uluslararası insancıl hukuk bağlamında dört Cenevre Sözleşmesi, bunlara ek iki protokol ve BM İşkence Sözleşmesi bu sistemin başlıca örneklerdir.

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri evrensel yetki konusunda kelimesi kelimesine aynı maddelerini içermektedir. I. Cenevre Sözleşmesi’nin 49. maddesinde; II. Cenevre Sözleşmesi’nin 50. maddesinde ve III. Cenevre Sözleşmesi’nin 12. maddesinde “Cezai Yaptırımlar” başlığı altında bu

---

⁵⁹ Universal Jurisdiction, The Duty to Enact and Enforce Legislation, Chapter I, erişim için bkz. <http://web.amnesty.org/library/index/engior530032001?Open Document>.

⁶⁰ Hugo GROTIUS. (1925). *The Law of War and Peace* (1625), Translated into English by Francis W. Kelsey with the collaboration of Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright, Book II, Chap. XXI, para. 4.

⁶¹ Hugo GROTIUS; Book II, Chap. XXI, para. 4.

konuya değinilmiştir⁶². Cenvre Sözleşmeleri devletlerin, “ağır ihlaller” işlemiş olduğundan şüphelenilen kişileri, milliyetlerine ya da suçun işlendiği yere bakılmaksızın, iade etmekle ya da cezalandırmakla yükümlü olduklarını kabul etmiştir.

Cenevre Sözleşmeleri'nin ‘ağır ihlaller’ hükümlerinde düzenlenen yükümlülük genellikle, aut dedere aut judicare ilkesi ile karakterize edilmektedir. Aut dedere aut judicare ilkesi de genellikle uluslararası hukukçular tarafından Evrensel Yetki ilkesinin bir altkategorisi ya da yarı evrensel yargılama yetkisi olarak kabul edilir. Evrensel yetkinin bu formülasyonu 1960'lardan sonra BM tarafından terörizmle ilgili sözleşmelere taşınmıştır⁶³.

III. AUT DEDERE AUT JUDICARE İLKESİNİN İSTİSNALARI

Devletler arasında yapılan ikili veya çok taraflı anlaşmalarda iade veya kovuşturmanın bazı istisnaları da dikkate alınmaktadır. Örneğin, siyasi suçlar, askerî suçlar ve mali suçlardan dolayı geri verilmezlik bu kurumun en önemli istisnalarını oluşturmaktadır. Günümüzde bir diğer önemli husus ise, insan hakları ve talep edilen ferdin temel haklarının gözönüne alınması gereğidir. Kısaca, suçlu veya sanığın ülkesinde bulunduğu devleteler ferdi insan hakları ihlali riski olan bir ülkeye iade etmeyeceklerdir.

⁶² Cenevre Sözleşmelerinin ortak hükümlerine göre “Yüksek Âkit Taraflar, aşağıdaki maddede belirtilen, bu Sözleşmenin ağır ihlallerinden herhangi birini işleyen veya işlenmesini emreden kişilere uygulanacak etkili cezai yaptırımların tespiti için gerekli olan yasal düzenlemeleri yürürlüğe koymayı yükümlenirler.

Her Yüksek Âkit Taraf, bu ağır ihlalleri işledikleri veya işlenmesini emreddikleri iddia edilen kişileri aramak yükümlülüğü altında olacak ve bu kişileri, milliyetleri ne olursa olsun, kendi mahkemelerine sevk edecektir. Yüksek Âkit Taraf, ayrıca, tercih ederse, mevzuatında yer alan düzenlemelere uygun olarak, bu kişileri, yargılanmaları için bir başka ilgili Yüksek Âkit Tarafa, bu Yüksek Âkit Tarafın kişiler hakkında yeterli, kesin ve inandırıcı delilleri ileri sürmesi koşuluyla teslim edebilir.

Her bir Yüksek Âkit Taraf, aşağıdaki maddede belirtilen ciddi ihlaller dışında kalan, bu Sözleşme hükümlerine aykırı eylemlerin bastırılması için gerekli tedbirleri alacaktır.

Her durumda, suç işlediği iddia olunan kişiler, 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Sözleşme Cenevre Sözleşmesinin 105'inci ve devamı maddelerinde öngörülenlerden daha aleyhe olmamak üzere, uygun şekilde yargılanma ve savunma yapma güvencelerinden istifade edeceklerdir.”

⁶³ Christopher. C JOYNER. (2003). “International Extradition and Global Terrorism: Bringing International Criminals to Justice”, Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev ,Vol. 25, s. 505.

Suçluların iadesi bağlamında insan haklarının ihlâlüne neden olan en önemli fiiller, özellikle işkence, ölüm cezası ve adil olmayan yargılama iade kurumunun engelleri olarak kabul edilmektedir.

A. İşkence, Zalimane, İnsanlıkdışı ve Onur Kırıcı Muamele Yasağı

Genel olarak geri göndermeme ilkesi⁶⁴ uluslararası teamül hukuku kuralı olarak kabul edilmektedir. Bu hüküm özellikle *İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı BM Sözleşmesi*⁶⁵ nin 3. maddesinde dikkate alınmıştır. Bu maddenin 1. fıkrasına göre “Hiç bir taraf devlet, bir kimsenin diğer bir Devlette işkence tehlikesine maruz kalacağına inanmak için esaslı sebeplerin bulunması halinde, bu kimseyi sınır dışı edemez, geri gönderemez veya iade edemez.”

*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS)*⁶⁶ de topluca sınır dışı yapılamayacağı ile ilgili olarak önemli hükümler içermektedir. Ancak Sözleşme’nin kendi içinde geri göndermeme prensibi ile ilgili hüküm bulunmamaktadır. Sözleşme’nin haklar ve özgürlüklerle ilgili birinci bölümünde yaşam hakkına ilişkin 2. ve işkence yasağı ile ilgili 3. maddeyi taşıma veya kırbaçlama cezasının olduğu ülkelerden diğer Avrupa ülkelerine kaçak yoldan giriş yapan mülteci ya da sığınmacıları sınır dışı etme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Sözleşme’nin 3. maddesi doğrudan veya dolaylı olarak her şekilde işkenceyi “mutlak”⁶⁷ olarak yasaklamaktadır.

⁶⁴ *Non-refoulement*

⁶⁵ Türkçe’ye yukarıdaki gibi çevirebileceğimiz Sözleşme (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Adopted and Opened For Signature, Ratification and Accession By General Assembly Resolution 39/46 of 10 December 1984, Entry Into Force 26 June 1987.) İngilizce metni için bkz. [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/a3bd1b89d20ea373c1257046004c1479/\\$FILE/G0542837.pdf](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/a3bd1b89d20ea373c1257046004c1479/$FILE/G0542837.pdf). [16/05/2012]. Sözleşmenin Türkçe’ye resmi çevirisi için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_10.pdf. [16/05/2012].

⁶⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (*The European Convention on Human Rights*, Done at ROME on 4 November 1950, Entry into Force: 3 September 1953) aralarında Türkiye’nin de bulunduğu on beş ülke tarafından 4 Kasım 1950’de kabul edilerek Roma’da imzalanmış, 3 Eylül 1952’de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B4575C9014916D7A/0/CONVENTION_ENG_WEB.pdf. [16/05/2012]. Sözleşmenin Türkçe’ye resmi çevirisi için bkz. http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/AIHS_tr.pdf. [16/05/2012].

⁶⁷ Mahkeme’ye göre bu maddenin kapsamı mutlaktır: “Sözleşme, işkence ve insanlıkdışı veya onur kırıcı muamele veya cezaları, mağdurun davranışından bağımsız olarak, mutlak surette

Bu maddeye göre hiç kimse işkenceye, insanlıkdışı ya da onur kırıcı muamele veya işlemlere tabi tutulamaz.

Ayrıca, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin yayınladığı 2002 tarihli İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler'in on birinci bölümüne göre "Aşağıda belirtilen hususlara itibar etmek için ciddi gerekçeler bulunduğu hallerde kişinin bir başka ülkeye gönderilmesini yasaklamıştır:

(i) *gönderilmesi talep edilen kişinin işkenceye ya da insanlıkdışı veya küçültücü muameleye ya da cezaya tâbi olacağı durumlarda;*

(ii) *kişinin gönderilmesi talebinin kişinin ırkı, dini, tâbiyeti ya da siyasî görüşleri sebebiyle yargılanması ya da cezalandırılması amacı taşıması ya da söz konusu kişinin konumu gereği bu açılardan tehlike altında olması halinde⁶⁸.*"

İfade edilecek kişinin, gönderileceği ülkede işkence ve benzeri kötü muamelelere maruz kalma riski konusunda ciddi endişeler varsa AİHS'nin 3. maddesine aykırılık oluşturur. Sözleşme uygulamasında özellikle sanıkların iadesi konulu başvurularda mahkeme, geri verilen kişinin yaşam hakkı veya işkenceye maruz kalma riski hakkında ciddi kanıtlar olması halini Sözleşme'nin ihlâli olarak değerlendirmektedir. Örneğin, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)** (*Keshmiri v. Türkiye⁶⁹*), (*MB v. Türkiye⁷⁰*), (*Tehrani ve Diğerleri v. Türkiye⁷¹*) ve (*ZNS v. Türkiye⁷²*)

---

yasaklar. Sözleşme'nin ve 1 ve 4 No.'lu Protokollerin (P1, P4) ağırlıklı maddelerinin çoğunun aksine, 3. madde (3. fıkra) istisnalara yer vermediği gibi, 15. maddenin 2. fıkrasının hükmü uyarınca, toplum yaşamını tehdit eden genel bir tehlike halinde bile, bu yasaktan vazgeçilmesi söz konusu olamaz." Bkz. *Case of Ireland v. United Kingdom*, (Application No. 5310/71) ECHR, 18 January 1978, para. 163, AİHM'nin kararlarına erişmek için bkz.

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=95911101&skin=hudoc-en&action=request>.

⁶⁸ Bkz. *Guidelines on Human Rights and the Fight Against Terrorism; Adopted by the Committee of Ministers on 11 July 2002 at the 804th Meeting of the Ministers' Deputies, Published by Council of Europe Publishing, September 2002, p. 11.*

⁶⁹ *Case of Keshmiri v. Turkey* (Application No. 36370/08) ECHR, 13 April 2010.

⁷⁰ *Case of M.B. & Others v. Turkey* (Application No. 36009/08) ECHR 15 June 2010.

⁷¹ *Case of Tehrani and Others v. Turkey* (Applications Nos. 32940/08, 41626/08, 43616/08) ECHR, 13 April 2010.

⁷² *Case of Z.N.S v. Turkey* (Application No. 21896/08) ECHR, 19 January 2010.

kararlarında sınırdışı etme işlemleri nedeniyle Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlâl edildiği sonucuna varmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak AIHM, *Soering*⁷³ davasında bir içtihat oluşturmuştur. Mahkeme'ye yapılan başvurularda; *Soering v. UK* başvurusunda Mahkeme, iade işlemi sonucunda başvurunun gönderileceği ülkede Sözleşme'nin 3. maddesindeki haklarının riske girebileceğini ifade ederek Sözleşme'nin ihlâl edildiğine karar vermiştir⁷⁴. Mahkeme, suçlunun iadesi talebinde bulunan devlette, insanlıkdışı muamele riski olması halinde 3. maddeyi uygular⁷⁵. Bu kararın önemi, Sözleşme'nin bizzat ihlâlinden

---

⁷³ Alman vatandaşı olan başvuru Kanada vatandaşı kız arkadaşı ile birlikte çek sahtekârlığı suçundan İngiltere'de yakalanmışlardır. Başvurucunun sorgulaması sırasında öğrenci olduğu, ABD'nin Virjinya eyaletinde 1985'te kız arkadaşının anne ve babasını bıçakla öldürdüğü anlaşılmıştır. (Case of *Soering v. United Kingdom* (1989), paras. 12, 14). ABD yetkilileri başvurunun ve arkadaşının iadesini istemiş, başvurunun iade edilen kız arkadaşı, anne ve babasının öldürülmesi olayına yardım etmekten toplam 95 yıl hapis cezasına mahkûm olmuştur. Başvurucunun ABD'ye iade edilmesi halinde ise, ölüm cezasına mahkûm olması çok yüksek bir olasılıktır. İngiliz makamları ABD'den başvurunun ölüm cezasına mahkûm edilmesi halinde bunun infaz edilmeyeceği konusunda güvence verilmesini istemişlerdir. ABD makamları ise, başvurunun ölüm cezasına mahkûm edilmesi halinde cezanın infaz edilmemesi için İngiltere'nin isteğininin cezayı onaylamakla yetkili makamlara bildirileceği konusunda hafif bir güvence vermişlerdir. Birleşik Krallık Hükümeti ABD ile kendi arasındaki 1972 tarihli iade anlaşması çerçevesinde başvuru iade etme kararı almıştır. (Ibid, paras. 15, 19).

18 yaşındaki bay *Soering*, 8 Temmuz 1988'de Mahkeme'ye başvuruda bulunmuştur. Davacı *Soering* başvurusunda, Birleşik Krallık Hükümeti güvence vermiş olsa bile, ABD'ye iade edilecek olursa, ölüm cezasıyla cezalandırılmasının çok yüksek bir ihtimal olduğuna inandığını söylemiştir. Başvurucu, "ölüm koşusu"olgusu (*Death Row*) göz önünde tutulduğunda, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı olarak, kendisinin insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulacağını ileri sürmüştür. Bu olgu, başvurunun cinayet isnadıyla karşılaşıcağı Virjinya'ya iade edildikten sonra kendisine ölüm cezası verilmesi halinde, maruz kalacağı koşullardan meydana gelen bir olgu olarak tanımlanabilir. Virjinya'da, ölüm cezasına mahkûm edilmiş bir mahpusun infaz edilmeden önce ölüm koşusunda bekleyebileceği süre, ortalama altı yıl ile sekiz yıl arasındadır. (Ibid, paras. 56, 81).

⁷⁴ Case of *Soering v. United Kingdom* (Application No. 14038/88), ECHR, 7 JULY 1989, para. 103.

⁷⁵ Mahkemeye göre, "Kural olarak, AIHS'nin muhtemel ihlallerin varlığını ya da yokluğunu belirlemek, Sözleşme kurumlarının görevi değildir. Ancak bir başvuru, iadesi için alınan bir karar uygulandığı takdirde, iadesini talep eden ülkede karşılaşıcağı önceden tahmin edilebilir sonuçlar nedeniyle bunun 3/3. madde'ye aykırı olacağını öne sürerse, muhtemelen maruz kalacağı iddia edilen acının ciddi ve tamiri imkânsız boyutları düşünüldüğünde, bu madde'nin 3. fıkrasının sunduğu güvencenin etkin şekilde uygulanabilmesini sağlamak için

değil, potansiyel ihlâl durumundan, riskin gerçekleşmesi halinde ciddi ve onarılmaz ihlâller doğurabilmesi ihtimalinin de ihlâl kabul edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Mahkeme, Sözleşmenin 3. maddesindeki işkence yasağının *jus cogens* kuralı olduğunu, bu maddenin kişilerin işkenceye maruz kalabilecekleri ülkeye geri gönderilmemesi konusunda devletlere pozitif bir yükümlülük yüklediğini belirtmektedir⁷⁶.

Mahkeme ayrıca 3. madde kapsamında yasaklanan muamelelere maruz kalma riski ile karşı karşıya bulunan bir kişinin, Sözleşmeye taraf devletler tarafından, (Sözleşmeye taraf olan veya olmayan) üçüncü bir devlete vermesi halinde, geri veren devletin 3. maddeyi ihlâl etmiş olacağına hükmetmiştir. Mahkeme *Soering v. UK* kararında suçlunun iadesi halinde 3. madde kapsamında insanlıkdışı muamele riski göreceği riski nedeniyle, iade kararının doğuracağı sonuçlar itibarıyla 3. maddenin ihlâli yönünde karar vermiştir⁷⁷.

---

bu ülkeden uzaklaşmak gerekir. Bir Sözleşmeci Devlet'in kaçak bir kişiyi iade etme kararı, iade gerçekleştiği takdirde iade talep eden ülkede ilgili kişinin işkence veya insanlıkdışı muamele ya da ceza ile karşılaşacağına dair gerçek bir riskin bulunduğuna inanmak için ciddi ve açık nedenlerin varlığı durumunda, 3. madde kapsamında bir sorun oluşturabilir ve böylece Sözleşmeci Devletin bu madde yönünden sorumluluğu doğabilir. Böylesi bir sorumluluğun oluşması, iade talebinde bulunan ülkedeki koşulların Sözleşme'nin 3/3 maddesi şartları çerçevesinde değerlendirilmesini gerekli kılacaktır. Yine de, iade talebinde bulunan ülke hakkında, ister genel, ister uluslararası hukuk çerçevesinde, Sözleşme veya başka bir belgeye dayanarak hüküm vermek veya sorumluluk atfetmek söz konusu olamaz. Sözleşme çerçevesinde eğer bir yükümlülük söz konusu olacaksa, bu doğrudan bir kişinin kötü muamele görmesi sonucunu doğuran girişimi nedeniyle, iade işlemini yapan Sözleşmeci Devlet'e ait yükümlülük olacaktır. "Ölüm koşusu" bu kadar ağır koşullarda bu kadar uzun süre geçirilmesi, sürekli ölüm cezasının infazını beklemenin yarattığı devamlı ve giderek artan ıstırap ve özellikle başvurunun suçun işlendiği tarihteki yaşı ve ruhsal durumu gibi kişisel özellikleri dikkate alındığında, başvurunun ABD'ye iade edilmesi, kendisini madde 3. madde'de (3. fıkra) belirtilen eşiği aşan bir kötü muamele riskine maruz bırakacaktır. Buna göre, Dışişleri Bakanı'nın ABD'ye iade etme kararı, uygulandığı takdirde, madde 3/3'ün ihlâline yol açacaktır." Bkz. *Case of Soering v. United Kingdom*, para. 90-91, 111.

⁷⁶ *Case of Soering v. United Kingdom* (1989), para. 10; Ayrıca bkz. Fiona DE LONDRAS. (2009). "Shannon, Saadi and Ireland's Reliance on Diplomatic Assurances under Article 3 of The ECHR", *Irish Yearbook of International Law* 2007, Oxford: Hart Publications, , p. 9.

⁷⁷ Mahkeme'ye göre, ölüm cezasının infazını beklemenin yarattığı çok büyük üzüntüyle ölüm koşusundaki böylesi ağır koşullar altında çok uzun bir süre geçirilmesi ve başvurunun özellikle yaşı ile suçun işlendiği tarihteki zihinsel durumu gibi kişisel durumu dikkate

BM İnsan Hakları Komitesi ve BM İşkenceyi Önleme Komitesi de bu konuyu dikkate almışlardır. Komite'ye göre "Deletler, bir kimsenin diğer bir devlette işkence tehlikesine maruz kalacağına inanmak için esaslı sebeplerin bulunması halinde, bu kimseyi iade edemezler. Bu durumlarda ferdin iade edilmesi BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesinin ihlâli olarak niteledirilebilir⁷⁸."

Aynı şekilde BM İşkenceyi Önleme Komitesi Venezüella'da ikamet eden ve iadenin ertelenmesini kesin olarak zorunlu kılan ihtiyati tedbire rağmen Peru'ya iadesi yapılan Perulu bir vatandaşın davasında devletin "Sözleşme'nin ruhuna uymadığını" açıklamıştır. Komite'ye göre "Taraftan devlet, Sözleşmenin 3. maddesindeki yükümlülüğü (iade yasağı) görmezden gelerek şahsın talep eden devlette işkence tehlikesine maruz kalacağına esaslı sebeplerin bulunduğu halde onu iade etmekle birlikte Sözleşme'nin 3. maddesini ihlâl etmiştir⁷⁹." Bu bakımdan Komite'nin yerinde olduğunu düşünerek talep ettiği ihtiyati tedbirlere uyulması, kişiyi telafi edilmez ve ayrıca Komite önünde açılmış davanın nihai sonucunu hükümsüz kılabilecek zararlara ilişkin tedbirlerden korumak için zorunludur⁸⁰.

AHİM'nin içtihadı dikkate alındığında, kişinin işkence veya kötü muamele görme riski olması halinde, kişilerin bu tür muamelelere maruz kalması halinde geri dönüşün mümkün olmadığı dikkate alınmasının zorunlu olduğu sonucuna varılmaktadır.

---

alındığında, başvurunun ABD'ye iade edilmesi, kendisini Sözleşme'nin 3. maddesinin eşliğinin ötesine geçen bir muamele riskine maruz bırakacaktır. Dikkate alınması gereken bir husus da, mevcut olayda suçlunun iadesinin meşru amacının, bu denli yoğun ve uzun bir ıstırapı gerektirmeyen başka vasıtalarla gerçekleştirilebilecek olmasıdır. Buna göre, Devlet Bakanlığının başvurunun ABD'ye iade edilmesi kararı, uygulanacak olursa, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlâlüne yol açacaktır. (Case of Soering v. United Kingdom (1989), para. 111); Ayrıca bkz. A. Feyyaz GÖLCÜKLÜ ve A. Şeref GÖZÜBÜYÜK. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşmesi ve Uygulaması*, 9. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, s. 201.

⁷⁸ Case of A.R.J v. Austria (692/1996), 11 August 1997, UN doc, CCPR/C/60/D/692/1996, para.6.14. BM İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları ve görüşlerine erişmek için bkz. <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/undocs.htm>. [15/05/2012]; 1966 tarihli Sözleşme'nin 7. maddesine göre "Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlıkdışı ya da küçük düşürücü muamele ya da cezalandırmaya maruz bırakılamaz. Özellikle, hiç kimse kendi özgür rızası olmadan tıbbi ya da bilimsel deneylere tabi tutulamaz."

⁷⁹ Case of Chipana v. Venezuela (110/1998), 10 November 1998, UN doc. CAT/C/21/D/110/1998, para. 7.

⁸⁰ Case of Chipana v. Venezuela (110/1998), para. 8.

Kişilerin, özellikle de mültecilerin yaşamını tehlikeye sokacak veya işkence görebilecek bir yere gönderilmemesi, hukuki açıdan önemli bir görevdir. Bu ilke ile yaşama hakkı ve işkence, kötü muamele, insanlıkdışı ceza ve muameleye maruz kalmama hakkı gibi temel insan haklarının korunması amaçlanmıştır.⁸¹

Bahsi geçen hususlara göre işkence ve diğer zalimane, gayriinsani cezaları öngörmeyen sözleşmelere taraf olmayan devletler, iade edilecek kişinin gönderileceği ülkede işkence ve benzeri kötü muamelelere maruz kalma riski konusunda ciddi endişeler varsa, uluslararası temel insan hakları belgelerine dayanarak iade talebini reddedebilirler.⁸²

B. Ölüm Cezası

Suçluların iadesi ve kovuşturma yükümlülüğünün bir diğer istisnası ise ölüm cezasıdır. Çağımızda uygulanan uluslararası hukukta suçluların iadesine ilişkin anlaşmalar suçlu veya sanığı ölüm cezasını uygulayan devletlere iadesini yasaklamaktadır. Ancak ölüm cezasının uygulanmayacağına dair talep edilen devlete güvence verildiği zaman iade talebi kabul edilebilir.⁸³

Ölüm cezasıyla ilgili açık pozitif norm Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 11. maddesinde yer almaktadır. Maddenin öngördüğü hükme göre, "Talep eden tarafın kanununda iade talebine sebep olan fiilin ölüm cezasını gerektirmesine karşın, kendisinden iade talep edilen tarafın mevzuatında ölüm cezasının bulunmaması veya bu devlette genellikle ölüm

---

⁸¹ AİHM'nin kararına göre, "Bütün insan haklarına ilişkin sözleşmeler esasında uluslararası toplumun çıkarları ve temel insan hakları arasında uygun bir şekilde denge oluşturmamız gerekmektedir. Günümüzde insanların diğer ülkelere giriş ve çıkış yapmalarının kolaylaşması sonucu suçun alanı gittikçe genişlemiştir. Bu durumda bütün insanların güvenliğinin sağlanması için suçluların adalet önüne çıkarılması gerekmektedir. Aksine, suçlulara sığınacak yer sağlanması devletlerin güvenliğine ve iade kurumunun temelinin bozulmasına neden olabilir. Dolayısıyla işkence, insanlıkdışı ya da onur kırıcı muamele veya işlemler iadenin istisnası olarak yorumlanırken bahsedilen çıkarların tümünün dikkate alınması gerekmektedir." Bkz. John DUGARD & Christine VAN DEN WYNGAERT. (1998). "Reconciling Extradition With Human Rights", AJI; Vol. 92. 2, p.187.

⁸² Christine VAN DEN WYNGAERT. (1990). "Applying the European Convention on Human Rights to Extradition: Opening Pandora's Box?", Int'l & Comp. L. Q, Vol. 32, s. 765.

⁸³ Bu konuyla ilgili olarak fazla bilgi almak için bkz. Mary K. MARTIN. (1999). "One -Way Ticket Back to the United States: The Collision of International Extradition Law and the Death Penalty", Capital Defense Journal, Vol. 11, Issue: 2, ss. 243-262.

cezasının infaz edilmiyor olması halinde, talep eden taraf ölüm cezasının infaz edilmeyeceğine dair yeterli teminat vermediği takdirde iade talebi reddedilebilir.”

Bu hükümden anlaşıldığı üzere, talep eden ülkede ölüm cezası olabilir ve sırf bu nedenle iade talebi reddedilmez. Talep edilen ülke bu cezanın infaz edilmeyeceğine ilişkin talep eden devletten bir teminat isteyebilir. Teminat verilmemesi halinde, iade talebinin ret veya kabulü açısından talep eden devlet kendi iç hukukuna göre bir karar verecektir. Verilen teminatın yeterli bir teminat olup olmadığının takdiri, talep edilen devlete bırakılmıştır. Ancak uygulamada, bu hüküm yanında hem iade talep edilen devletin uygulamalarına, teminat konusundaki tutumuna hem de bu 11. madde açısından bir çekince koyup koymadığına bakılmalıdır.

Aynı şekilde Uluslararası Ceza Mahkemesi de bir cezalandırma safhası öngörmektedir. Roma Statüsü'nün 77. maddesine göre, Statü'nün 5. maddesinde belirtilen bir suçu işlemekten mahkum edilen bir şahsa, azami 30 yılı aşmamak kaydıyla belirli süreli hapis; veya suçun ağırlığının ve sanığın şahsi durumunun elvermesi halinde müebbet hapis cezası verilebilir.

Mahkeme, uluslararası insan hakları hukukundaki gelişmeleri yansıtarak, yargılayacağı suçların ciddiliğine rağmen ölüm cezasının verilebileceği herhangi bir olasılığı dışarıda bırakmaktadır⁸⁴.

Ölüm cezasıyla ilgili olarak AIHM'nin içtihadında net bir hüküm bulunmamaktadır; ama genel olarak Mahkeme tazmin edilecek herhangi bir maddî ya da manevî zarar olmayacağı ve ölüm cezasının hiçbir şekilde

---

⁸⁴ Uluslararası hukukun savaş suçları için ölüm cezasını azami bir ceza olarak tanıdığını gösteren bazı eski örnekler vardır. Eski Yugoslavya ve Ruanda *ad hoc* mahkemelerine gelince, gerekli koşullara dair statüsel bir nitelik olmaksızın bu mahkemeler ömür boyu hapis cezası verme yetkisine sahiptir. Ruanda Mahkemesi çeşitli davalarda suçluları, eğer mukabil ulusal mahkemede yargılanmış olsalardı, cezanın ölüm cezası olacağını not ederek, ömür boyu hapis cezasına çarptırmıştır. Roma Statüsü, azami ceza olarak ömür boyu hapis cezasına izin vermektedir, fakat bunu bir sınırlamaya tabi tutmaktadır; yani ömür boyu hapis cezası 'suçun aşırı ağırlığı ve mahkûm edilen kişinin bireysel durumu ile haklaştırılacaktır. Bu yüzden Roma Statüsü, uluslararası kamu hukuku bakımından, ceza konusundaki en gelişmiş ve ilerici metindir. Uluslararası suçların cezalandırılması konusunda bkz. William A. SCHABAS. (1997). "War Crimes, Crimes Against Humanity and the Death Penalty", Albany Law Journal, Vol. 60, No. 3, p. 736.

özellikle küçük suçlara uygulanmayacağına dair tazminat verilmesi suretiyle, iade talebi kabul edilebilir⁸⁵.

Mahkeme ilk kez *Soering* davasında ferdin ölüm cezası riskinin bulunduğu bir ülkeye iade edilmesini yasaklamıştır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2002 tarihli İnsan Hakları ve Terörle Mücadele Hakkında İlkeler'inin 13. bölümüne göre "Kişi, ölüm cezasına çarptırılması riski olan bir ülkeye gönderilemez. Ancak, kendisinden kişinin gönderilmesi talep edilen bir devlet, aşağıda belirtilen hususlarda yeterli teminat alması halinde kişinin gönderilmesine karar verebilir:

(i) *iadesi talep edilen kişinin ölüm cezasına çarptırılmayacağı; ya da*

(ii) *bu tür bir ceza verilmesi halinde, bu cezanın infaz edilmeyeceği durumlarda."*

Bu konuyla ilgili olarak BM İnsan Hakları Komitesi'nin *Kindler v. Canada* davasındaki verdiği karara göre "Talep edilen taraf, talep eden tarafın kanununda iade talebine sebep olan fiilin ölüm cezasının var olduğunu ve uygulanmakta olduğunu bilerek suçluyu iade ederse, **Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme**⁸⁶'yi ihlâl etmiş olur⁸⁷." Komite'ye göre, "Hükümetler idam cezasını tamamen kaldırmak zorunda değiller; ama kullanımını sınırlamak zorundadırlar⁸⁸."

C. Adil Yargılanma Hakkı

Adil Yargılama⁸⁹ hakkı günümüzde tüm bireylerin, mensubu oldukları devletlerden talep edilecekleri ve uluslararası alanda güvence altına alınmış olan en temel haklardan birisidir.

⁸⁵ Case of Çınar v. Turkey (Application No. 41855/99), ECHR, 15 January 2004, paras. 5, 8, 9.

⁸⁶ Türkçe'ye yukarıdaki gibi çevirebileceğimiz Sözleşme (*International Covenant on Civil and Political Rights, Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966*) İngilizce metni için bkz. <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>. [15/05/2012]. Sözleşmenin Türkçe'ye resmi çevirisi için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_05.pdf. [15/05/2012].

⁸⁷ Case of Kindler v. Canada (470/1991), 30 July 1993, UN doc. CCPR/C/48/D/470/1991, para. 13. 2.

⁸⁸ Human Rights Committee, General Comment, No. 6 (1982), para. 6, erişim için bkz. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm>. [15/05/2012].

⁸⁹ *Fair trial*

Bu hak ilk kez AİHS'nin 6. maddesinde ifadesini bulmuş olan temel bir haktır. Ayrıca 1966 tarihli BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nde mahkemeler önünde yargılanma ile ilgili olarak yer alan başlıca temel hak ve hürriyetler; savunma ve kanun önünde eşitlik hakkı 14 ve 26. maddelerde, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 66 ve 67. maddeleri, Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesinin Statüsü'nün 21. maddesi, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin 7. maddesinde öngörülmüştür.

AİHM, kararlarının bağlayıcı olduğu için diğer insan hakları kurumlarından daha da önem taşımaktadır. Sözleşme'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkı mutlak bir hak olarak öngörülmüştür. Mahkeme'ye göre, "Yüksek âkit taraflar talep edilen şahsı, adil olmayan bir yargılamaya maruz kalma riskinin bulunduğu ülkelere iade etmeyeceklerdir"⁹⁰.

Mahkeme'nin içtihadına göre, herkes davasının kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak, makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir⁹¹. Dolayısıyla taraflardan birinin diğer bir tarafa, bir kimsenin gıyabında verilmiş bir mahkûmiyetin veya tutuklama kararının infazı için iadesini istemesi halinde, talep edilen taraf, karara yol açan soruşturmada, suçla itham olunan bir kimseye tanınması gereken asgari savunma haklarının tanınmadığı görüşünde ise, bu nedenle iade talebini reddedebilir. Bu durumdaki bir şahsın iadesi Sözleşme'nin 6. maddesine aykırıdır⁹². Dolayısıyla Mahkeme taraf devletleri suçluları hukuka ve adalete aykırı olarak yargılayıp cezalandıran devletlerle işbirliği yapmalarını kesinlikle yasaklamaktadır⁹³.

Bu konu, BM İnsan Hakları Komitesi İçtüzüğü'nün 86. maddesinde de dikkate alınmıştır. Bu maddeye göre, "Komite, iade dilecek ülkede adil yargılanma hakkının ihlâl edileceğine ilişkin ciddi kuşku bulunmuş

⁹⁰ Case of Soering v. United Kingdom (1989), para. 113.

⁹¹ Bu konuyla ilgili olarak fazla bilgi almak için bkz. Christos ROZAKIS. (2004). "The Right to a Fair Trial in Civil Cases", Judicial Studies Institute Journal, Vol. 4:2, s. 98.

⁹² Case of Piotrimol v. France (Application No. 14032/88), ECHR, 23 November 1993, prar. 31.

⁹³ Case of Drozd & Janousek v. France & Spain (Application No. 12747/87), ECHR , 26 June 1992, para.100.

bir durumda, şahsın iade edilmesini önlemek için “geçici önlemler”⁹⁴ alabilir⁹⁵.

Ayrıca, *Suçluların İadesine Dair BM Model Antlaşması*'nın 3. maddesinin 6. fıkrasına göre, “İade edilecek ülkede adil yargılanma hakkının ihlâl edilemeyeceğine dair bir tazmin bulunmadığı durumlarda, iade talebi reddedilecektir”⁹⁶. Bununla birlikte, talep eden tarafın, iadesi istenilen kişiye savunma haklarını teminat altına alacak şekilde yeniden yargılanma hakkı verileceğine dair yeterli görülecek teminatı vermesi halinde, iade talebi yerine getirilecektir. Bu karar, talep eden tarafı, mahkum edilen kişinin itirazda bulunmaması halinde söz konusu mahkumiyetin infazı, veya aksihalde bu kişi hakkında soruşturma yapılması için yetkili kılacaktır.

Adil yargılanmanın bir alt kategorisi olarak, talep edilen taraf gıyabında hüküm verilmiş olan kişinin iadesinin talep edildiğini bu kişiye bildirmesi halinde, talep eden tarafça, bu bildirim ceza muhakemesi usulü açısından bu devlette yapılmış resmi bir tebliğ olarak addedilmeyecektir⁹⁷. AİHM'nin içtihadına göre, “Sözleşme'nin 6. maddesine göre, bir suç ile itham edilen herkes kendisini bizzat savunma, iddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını isteme ve Mahkeme'de kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkına sahiptir; ama adil olmayan yargılama sürecinde, örneğin gıyabi yargılamada suçlu bu hakların hiçbirinden yararlanmamaktadır”⁹⁸.

⁹⁴ *Interim Measurers*

⁹⁵ *Rules of Procedure of the Human Rights Committee (2001), UN doc. CCPR/C/3/Rev.G,Rule.86.*

⁹⁶ Bkz. *UN Model Treaty on Extradition, A/RES/45/116, 68th Plenary Meeting, 14 December 1990, anlaşmanın orijinal metni için bkz. <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r116.htm>. [28/09/2012].*

⁹⁷ Bkz. *Second Additional Protocol to the European Convention on Extradition, Art. 3 (2), Strasbourg, 17.03.1978. Protokolün original metni için bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b37e1c.html>. [28/09/2012]. Protokolün Türkçe'ye çevrilmiş metni için bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak/turkce/098_tur.pdf. [28/09/2012].*

⁹⁸ *Case of Sejdovic v. Italy (Application No. 56581/00), ECHR, 10 November 2004, para. 29; Case of Windisch v. Austria (Application No. 12489/86) ECHR, 27 September 1990.*

SONUÇ

Günümüzde devletler suçluların iadesi kurumunu geliştirmek için farklı metodlar geliştirmişlerdir. Söz konusu metodların başlıca örneği olan suçluların iadesi kurumunu aralarında yaptıkları ikili veya çok taraflı anlaşmalarla yasal bir zemine oturtmadır. Devletler uluslararası alanda yaptıkları bu düzenlemelere paralel olarak iç mevzuatlarında da kuruma yer vererek suç ve suçlu ile mücadelede etkinliklerini artırmaktadır.

Unutulmamalıdır ki suçluların iadesi kurumunun, suç işleyen bir şahsın, suçu nerede işlemiş olursa olsun yakalanarak ilgili devlete teslimi ile adaletin gereklerinin yerine getirilmesini sağlayan statüsünün yanında, aynı zamanda milletlerin karşılıklı çıkarlarına da dayanan bu özelliği ile devletlerin suçluları ve suçları kovuşturmak ve önlemek bakımından bir dayanışma içinde birleşmelerini sağlamaktadır.

İnsanların diğer ülkelere giriş ve çıkış yapmalarının kolaylaşması sonucu işlenen suçların alanı daha genişlemiştir. Bu durumda bütün insanların güvenliğinin sağlanması için suçluların adalet önüne çıkarılması gerekmektedir. Aksine, suçlulara sığınacak yer sağlanması devletlerin güvenliğine ve iade kurumunun temelini bozulmasına neden olabilir. Ancak iade esnasında suç işleyen ferдин temel insan haklarına da riayet edilmelidir. Nitekim uluslararası toplumun çıkarları ve temel insan hakları arasında uygun bir şekilde denge oluşturmak gerekmektedir. Bu nedenle işkence, insanlıkdışı ya da onur kırıcı muamele veya işlemler, ölüm cezası, adil olmayan yargılama gibi fiiller iade veya kovuşturma yükümlülüğünü engelleyen fiiller olarak kabul edilmektedir.

Kendisinden kişinin gönderilmesi talep edilen bir devlet, gönderilmesi talep edilen kişinin ölüm cezası, adil olmayan yargılama ve işkenceye ya da insanlıkdışı veya küçültücü muameleye ya da cezaya tâbi olacağı durumlarda, kişinin gönderilmesi talebinin kişinin ırkı, dini, tâbiyeti ya da siyasî görüşleri sebebiyle yargılanması ya da cezalandırılması amacı taşıması

Ayrıca bkz. Paul MAHONEY. (2004). "Right to a Fair Trial in Criminal Matters Under Article 6 ECHR", *Judicial Studies Institute Journal*, No. 4:2, s. 114.

ya da söz konusu kişinin konumu gereği bu açılardan tehlike altında olması halinde yeterli teminat olarak kişinin gönderilmesine karar verebilir.

Dolayısıyla suçluların iadesi işlemlerinde, iade engellerini aşmak için “diplomatik güvence” (*diplomatic assurances*) istisnası uygulamada, insan hakları ihlallerine neden olduğu, güvencelerin sağlanmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir⁹⁹.

Temel insan haklarını ihlâl eden devletlerin iade talebinin reddedilmesi ve sadece diplomatik bir güvence verilmesi suretiyle iade talebinin kabul edilmesi, BM İnsan Hakları Komitesi, BM İşkenceye Karşı Komite ve AİHM'nin kararları ve içtihadında kanıtlanmaktadır.

---

⁹⁹ Bu konuyla ilgili olarak fazla bilgi almak için bkz. Ashley DEEKS. (2008). *Promises Not to Torture: Diplomatic Assurances in U.S. Courts*, American Society of International Law Publishers, December, s. 10.

KAYNAKÇA**KİTAPLAR**

- Aydın, Devrim. (2006). *Uluslararası Ceza Mahkemesi Temel Belgeler Derlemesi*, Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği Yayınları.
- Bassiouni, M. Cherif and WİSE, E.M. (1995). *Aut Dedere Aut Judicare: The Duty to Extradite or Prosecute in International Law*; Dordrecht/Boston/London: M. Nijhoff Pub.
- Broomhall, Bruce. (2003). *International Justice and the International Criminal Court, Between Sovereignty and the Rule of Law*, Oxford: Oxford University Press.
- Cassese, Antonio. (2003). *International Criminal Law*, London: Oxford University Press.
- Deeks, Ashley. (2008). *Promises Not to Torture: Diplomatic Assurances in U.S. Courts*, American Society of International Law Publishers.
- Eralp, Özgen. (1962). *Suçluların Geri Verilmesi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No.167, Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Gölcüklü, A. Feyyaz ve Gözübüyük, A. Şeref. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşmesi ve Uygulaması*, 9. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, Abdullah Pulat. (1949). “Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi ve Geriverme Umumi Andlaşma Tasarısı”, Yeni Cezaevi Basımevi, Ankara.
- Grotius, Hugo. (1628). *The Law of War and Peace* (1625), Translated into English by Francis W. Kelsey with the collaboration of Arthur E. R. Boak, Henry A. Sanders, Jesse S. Reeves and Herbert F. Wright, Book II, Chap. XXI.
- İçel, Kayıhan ve Donay, Süheyl. (2005). *Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Önder, Ayhan. (1992). *Ceza Hukuku Dersleri*, İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Önder, Ayhan. (1991). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Cilt I, İstanbul: Beta Yayınları.

- Özgen, Eralp. (1962). *Suçluların Geri Verilmesi*, Ankara: Ajans Türk Matbaası.
- Nadya Sadat, Leila. (2002). *The International Criminal Court and the Transformation of International Law: Justice for the New Millennium*, Transnational Publishers.
- Tahir Taner, Mehmet. (1953). *Ceza Hukuku: Umumi Kısım*, 3. Basım, İstanbul: DÜHF Yayını.
- Tufan Yüce, Turhan. (1985). *Ceza Hukuku Temel Kavramlar*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yılmaz, Alia. (2001). *Uluslararası Ceza Hukuku*, 2. Bası, İstanbul: Beta Yayıncılık.

MAKALELER

- A. Schabas, William. (1999). "The Follow Up to Rome: Preparing for Entry into Force of the International Criminal Court Statute", *Human Rights Law Journal*, Vol. 20, No. 4-6, ss. 157-166.
- A. Schabas, William. (1997). "War Crimes, Crimes Against Humanity and the Death Penalty", *Albany Law Journal*, Vol. 60, No. 3, ss. 733-770.
- Allain, Jean and R.W. D. Jones, John. (1997). "A Patchwork of Norms: A Commentary on the 1996 Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind", *EJIL*, Vol. 8, No. 1, ss. 100-117.
- Alp Durak, Cenk. (1999). "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, C.56, Ankara, ss. 49-60.
- Arriza, N. Roht. (1990). "State Responsibility to Investigate and Prosecute Grave Human Rights Violations in International Law", *California Law Review*, Vol. 78, ss. 449-513.
- Bottini, Gabriel. (2004). "Universal Jurisdiction After the Creation of the International Criminal Court" *International Law and Politics*, Vol. 36, ss. 503-562.

- Broomhall, Bruce. (2001). "Towards the Development of an Effective System of Universal Jurisdiction for Crimes under International Law", *New England Law Review*, Vol. 35, ss. 399-420.
- Brown, C. Enache & Fried, Ari. (1998). "Universal Crime, Jurisdiction and Duty: The Obligation of Aut Dedere Aut Judicare in International Law", *McGill Law Journal*, Vol. 43, ss. 614- 613.
- C. Joyner, Christopher. (2003). "International Extradition and Global Terrorism: Bringing International Criminals to Justice", *Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev*, Vol. 25, ss. 493-541.
- De Londras, Fiona. (2009). "Shannon, Saadi and Ireland's Reliance on Diplomatic Assurances Under Article 3 of The ECHR", *Irish Yearbook Of International Law 2007*, Oxford: Hart Publications, ss. 1-14.
- Donay, Süheyl. (1984). "Suçluların İadesinde Gelişmeler", *İ.Ü.H.F.M., C. 50, S. I-IV*, ss. 239-274.
- Dugard, John & Van Den Wyngaert, Christine. (1998). "Reconciling Extradition With Human Rights", *AJIL*; Vol. 92. 2, ss. 187-212.
- Hadi Armaoğlu, Fahir. (1951). "Belçika Kaidesi ve Siyasi Suçluların İadesi Meselesi", *Adalet Dergisi*, ss. 1590-1607.
- J. Fenmck, William. (1999). "Should Crimes Against Humanity Replace War Crimes?", *Columbia Journal of Transnational Law*, Vol. 37, ss. 767-785.
- K. Martin, Mary. (1999). "One -Way Ticket Back to the United States: The Collision of International Extradition Law and the Death Penalty", *Capital Defense Journal*, Vol. 11, Issue: 2, ss. 243-262.
- Kocaoğlu, Serhat Sinan. (2005). "Evrensel Yetki", *TBB Dergisi*, Sayı 60, ss. 189-213.
- Kömürücü, Mehmet & Çalışkan, Yusuf. (1999). "Suçluların İadesinin Uluslararası Hukukta Düzenlenişi ve Siyasi Suç İstisnasının Terörizmle Mücadeledeki Rolü", *Ankara Barosu Dergisi*, C. 56, ss. 75-94.

- Mahoney, Paul. (2004). "Right to a Fair Trial in Criminal Matters Under Article 6 E.C.H.R.," *Judicial Studies Institute Journal*, No. 4:2, ss. 107-129.
- Plachta, Michael. (1999). "*Aut Dedere Aut Judicare*: an Overview of Modes of Implementation and Approaches", *MJEC*, Vol. 6, No. 4, ss. 331-365.
- Roberge, Marie Claude. (1997). "Jurisdiction of ad hoc Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda over Crimes Against Humanity and Genocide", *IRRC*. Vol. 37, No. 321, ss. 651-664.
- Rozakis, Christos. (2004). "The Right to a Fair Trial in Civil Cases", *Judicial Studies Institute Journal*, Vol. 4: 2, ss. 96-116.
- Scheu, Harald Christian & Sulcova, Zuzana. (2004). "International Legal Aspects of the Fight Against Terrorism", *Legal Aspects of Terrorism*, Volume 2, Prague, Information Centre for the Questions of the Fight Against Terrorism, ss. 1-34.
- Van Den Wyngaret, Christine. (1990). "Applying the European Convention on Human Rights to Extradition: Opening Pandora's Box?", *Int'l & Comp. L. Q.*, Vol. 32, ss. 757-779.

BELGELER

- Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, Adopted And Opened For Signature, Ratification And Accession By General Assembly Resolution 39/46 of 10 December 1984, Entry Into Force 26 June 1987.
- Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation*, Signed at Montreal on 23 September 1971.
- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Done at New York on 9 December 1948, Entry into Force: 12 January 1951, in Accordance With Article XIII.
- Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field*, Geneva, 12 August 1949.

Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, Geneva, 12 August 1949.

Convention (III) Relative to the Treatment of Prisoners of War, Geneva, 12 August 1949.

Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949.

European Convention on Extradition, Paris, 13.XII. 1957. Opening for signature in Paris. 13/12/1957. Entry into force, conditions: 3 ratifications. 18/04/1960.

Human Rights Committee, General Comment, No. 6 (1982).

International Covenant on Civil and Political Rights, Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I). 8 June 1977.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977.

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III), 8 December 2005.

Rules of Procedure of the Human Rights Committee (2001), UN doc. CCPR/C/3/Rev.G,Rule.86.

Second Additional Protocol to the European Convention on Extradition, Strasbourg, 17.03.1978. Protokolün original metni için bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b37e1c.html>.

The European Convention on Human Rights, Done at ROME on 4 November 1950, Entry into Force: 3 September 1953.

United Nations Convention Against Corruption, Done at New York on 31 October 2003, A/58/422, Entered into Force on 14 December 2005.

UN Model Treaty on Extradition, A/RES/45/116, 68th Plenary Meeting, 14 December 1990, anlaşmanın orijinal metni için bkz. <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r116.htm>. [28/09/2012].

Historical Survey of the Question of International Criminal Jurisdiction, A/CN.4/7/Rev.1, United Nations Publications, No: 1949. V. 8, Newyork, erişim için bkz. http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_7_rev1.pdf. [20/09/2012].

YARGI KARARLARI

Case Concerning *Questions of Interpretation and Application of The 1971 Montreal Convention Arising From The Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America), Provisional Measures, Order of 14 April 1992, ICJ Reports, 1992.

Case of *Kindler v. Canada* (470/1991), 30 July 1993, UN doc. CCPR/C/48/D/470/1991.

Case of *A.R.J v. Austria* (692/1996), 11 August 1997, UN doc, CCPR/C/60/D/692/1996.

Case of *Çinar v. Turkey* (Application No. 41855/999), ECHR, 15 January 2004.

Case of *Chipana v. Venezuela* (110/1998), 10 November 1998, UN doc. CAT/C/21/D/110/1998.

Case of *Droz & Janousek v. France & Spain* (Application No. 12747/87), ECHR, 26 June 1992.

Case of *Ireland v. United Kingdom*, (Application No. 5310/71) ECHR, 18 January 1978.

Case of Keshmiri v. Turkey (Application No. 36370/08) ECHR, 13 April 2010.

Case of M.B. & Others v. Turkey (Application No. 36009/08) ECHR 15 June 2010.

Case of Piotrimol v. France (Application No. 14032/88), ECHR, 23 November 1993.

Case of Soering v. United Kingdom (Application No. 14038/88), ECHR, 7 JULY 1989.

Case of Sejdic v. Italy (Application No. 56581/00), ECHR 620, 10 November 2004.

Case of Tehrani and Others v. Turkey (Applications Nos. 32940/08, 41626/08, 43616/08) ECHR, 13 April 2010.

Case of Z.N.S. v. Turkey (Application No. 21896/08) ECHR, 19 January 2010.

Case of Windisch v. Austria (Application No. 12489/86) ECHR, 27 September 1990.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/genelge.html>.

<http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/undocs.htm>.

http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/temelbelge/AIHS_tr.pdf.

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_10.pdf.

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3694.html>.

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_01.pdf.

<http://www.ihop.org.tr/dosya/ucm/ucm.pdf>.

<http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv3-english.pdf>.

http://www.avrupakonseyi.org.tr/antlasma/aas_24.htm.

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/4374b9524.html>.

<http://treaties.un.org/doc/publication/UNTS/Volume%201155/v1155.pdf>.

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_11.pdf.

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_10.pdf.

[http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255423114r6531.Birlesmis_Mill
etler_Yolsuzlukla_Mucadele_Sozlesmesi.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255423114r6531.Birlesmis_Mill
etler_Yolsuzlukla_Mucadele_Sozlesmesi.pdf).

[http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=95911101&skin=hud
ocen&action=request](http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=95911101&skin=hud
ocen&action=request).

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/a3
bd1b89d20ea373c1257046004c1479/\\$FILE/G0542837.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/a3
bd1b89d20ea373c1257046004c1479/$FILE/G0542837.pdf).

[http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume_1125/volume-1125-I-
17513-English.pdf](http://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume_1125/volume-1125-I-
17513-English.pdf).

[http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR40/001_/2009/en/a4761626_-
f20a-11dd-855f-392123cb5f06/ior400012009en.pdf](http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR40/001_/2009/en/a4761626_-
f20a-11dd-855f-392123cb5f06/ior400012009en.pdf).

[http://
www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/turkce/098_tur.
pdf](http://
www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/turkce/098_tur.
pdf).

